

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal Of Alevi Studies

HAKEMLİ DERGİ

Kış/Winter 2011, Sayı/Volume 2

Uluslararası Süreli Yayın - 6 ayda bir yayımlanır - Ücretsizdir.

ISSN 2146-4421

Ankara, Aralık - 2011

BALIKESİR ÇEPNİLERİNDE AĞIT GELENEĞİ VE AĞITÇI KADINLAR

THE TRADITION OF MOURNING AMONG THE CHEPNI IN BALIKESIR AND FEMALE MOURNERS

Halil İbrahim ŞAHİN^{1*}

Özet

Balıkesir Çepnilerindeki ağıt geleneğini ve ağıtçı kadınları konu eden bu makalede, ağıtların icra ortamı, icracıları, metinleri, şekil, yapı, içerik ve işlev özellikleri üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca Balıkesir Çepnilerinde ağıtların, ağıtçı kadınlar ve kamberler tarafından düğün, ölüm törenlerinde ve cemlerde icra edilmekte olduğu, ağıtçı kadınların bu mesleği çoğunlukla aileden miras aldığı, kamberlerin ise halk şairlerinin Kerbela ağıtlarını icra ettikleri ve Balıkesir Çepnilerinde ağıt geleneğinin devamlılığını sağlamada Kerbela olayının etkili olduğu gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Çepni, Ağıt geleneği, Ağıtçı kadın.

ABSTRACT

In this paper discussing the tradition of mourning and female mourners among the

Chepni in Balıkesir, the performance field, performers, texts, structures, contents and functions of mournings have been determined and evaluated. Then, it has been concluded that it is lamented in ceremonies, funerals and tot days by female mourners and companions, this role is generally inherited from family to female mourners, companions performs the Kerbela mournings, and the event of Kerbela has a significant effect in continuity of this tradition.

Key Words: Balıkesir, Chepni, the tradition of mourning, female mourners.

Giriş

İnsan hayatının son bulmasına neden olan ölüm olayı, kültürde bazı inanış ve uygulamaların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ölüm sonrası yas göstergesi olan tavır ve hareketlerin sergilenmesi, ölüm karşısında duyulan acı ve kederin dile getirilmesi, ölünün diğer dünyada huzurlu ve bu dünyada kalanların ölümden uzak olması için yapılan uygulamalar, mezarlıklarla ilgili düzenlemeler ve inanışlar, ölüm sonrasında ölü için anma günlerinin düzenlenmesi, ölü-

1 Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü.

mün kültürel yansımalarından bazılarıdır. Türk kültüründe ölümle ilgili değişen veya dönüşen unsurların yanında bazı geleneklerin günümüzde de var olduğu görülür. Diğer bir ifade ile pek çok alanda olduğu gibi, Türklerin ölümle ilgili bazı kültürel değerlerinin zamanla terk edilmesine rağmen, bazı gruplar bu değerleri yaşatmaya devam etmişlerdir. Ölüme bağlı olarak oluşmuş ağıt geleneğinde de benzer bir süreç etkili olmuştur. Özellikle İslamiyet'in kabulüyle ölüm karşısında ağlamanın, sızlamanın ve isyan edercesine tepki göstermenin kabul görmemesi, ağıt geleneğinin yavaş yavaş ölüm geleneklerinin dışına itilmesine neden olmuştur. Bununla birlikte Anadolu'da ağıt yakma geleneğinin böyle bir kesintiye uğramadığı Türk boylarının var olduğu bilinmektedir. Bir Oğuz boyu olan Çepnilerde, özellikle Alevî-Bektaşî inanç yapısına sahip Çepnilerde, ağıt yakma geleneği, ölüme bağlı uygulamalar arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, Balıkesir Çepnilerindeki ağıt yakma geleneği ve ağıtların icracıları ağıtçı kadınlarla ilgilenmektedir. Balıkesir Çepnilerinin günlük yaşamında ağıt yakmanın yeri, ağıtların yakıldığı ortamlar, yakılma nedenleri, ağıt yakanların kimliği, ağıtların şekil, yapı ve içerik özellikleri gibi hususlar üzerinde tespit ve değerlendirmeler yapmayı hedefleyen bu makalede ağıt yakma geleneğinin işlevleriyle ilgili de bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmada kullanılan kavramlar, malzeme ve yöntem hakkında bilgi verilirken inceleme kısmı olan ikinci bölümde Balıkesir Çepnilerinde ağıt gele-

neği, ağıtçı kadınlar, ağıtların şekil, yapı ve içerik özellikleri üzerinde durulmuştur.

1. Kavramlar, Malzeme ve Yöntem

1.1. Kavramlar

Çalışmada kullanılan temel kavramlar arasında yer alan "ağıt", tarihi dönemlerde "sığıt", "sagu", "mersiye", "deyişet", "deme", "deyiş", "yakım", "yas" vb. şeklinde de ifade edilmiştir(Görkem, 2001: 16-18). Anadolu dışında yaşayan Türk topluluklarından Azerilerde ağıt kelimesinin yerine "ağı", Başkurlarda "mârsiyâ, äytiv", Özbeklerde "mârsiyâ", Kazaklarda "joktov", Kırgızlarda "coktov", Kumuklarda "yas", Nogaylarda "bozlav", Tatarlarda "mârsiyâ", Türkmenlerde "ağı" kelimeleri kullanılır(Görkem, 2001: 49-62; Kaya, 2004: 259). Ağıt yakma ile ilgili ilk bilgilere Hun ve Göktürk dönemlerinde rastlıyoruz. Hun hükümdarı Atillâ için yakılan ağıtın metni günümüze ulaşmıştır. Orhun Kitabeleri'nde ağıtçılardan(sığıtçı) ve ağıt yakmaktan(sıgtamak) bahsedilir. Uygur, Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait yazılı kaynaklardan ağıt yakma törenlerinin kesintisiz bir şekilde devam ettiğini öğreniyoruz(Bali, 1997: 14; Görkem, 2001: 35-48).

Pertev Naili Boratav, ağıtları "lirik türküler" olarak kabul eder(Boratav, 1995: 150-151). Ona göre ağıt, "bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu edinen ve metni de, ezgisi de bu olayı anımsatmaya ve her yönüyle yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü"dür(Boratav, 1991a: 444). Şükrü Elçin'e göre "İnsanoğlunun ölüm karşısında

veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme üzüntüsü, telaşı ve heyecanı anındaki feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, şikâyetlerini düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere *Batı Türkçesinde umumiyetle "ağıt" adı verilir*"(Elçin, 1990: 1). Bunların dışında da ağıt tanımları vardır, ancak tanımların hemen hepsi ağıtın benzer yönlerine vurgu yaparlar. Bunlar, ağıtların ölüm gibi üzüntü ve çaresizlik hissi veren olaylar karşısında insanların feryadını dile getirmesi, çoğunlukla ölüme veya savaş gibi felaketlere bağlı olarak söylenmeleri, "ağıtçı"lar tarafından icra edilmeleri gibi özelliklerdir(Görkem, 2001: 16-18).

Ağıtlar, "ağıt yakma" geleneğine bağlı olarak oluşurlar. Ağıt yakmayla ilgili olarak günümüze kadar çok sayıda bilgi ve malzeme kayıtlara geçirilmiştir. Burdur, Kahramanmaraş, Kayseri, Şanlıurfa, Denizli, İzmir, Muğla, Tokat, Erzincan, Kars gibi illerde ağıt geleneğine rastlanmıştır(Görkem, 2001: 18, 19, 21, 22). Şükrü Elçin, Toroslarda, Binboğa dağlarında, Çukurova'da, Gaziantep'te, Siirt'te, Erzurum'da ve Kozan'da ölüm sonrası ağıt yakıldığını tespit etmiştir. Elçin'in verdiği bilgilere göre ölüm sonrası ev halkı, halka şeklinde oturup merhumun bir bohçayla önlerine getirilen eşyalarına bakarak kırık veya uzun hava ezgileriyle ağıtlar söylemektedir. Ağıtçıların önderlik ettiği ağlama törenlerinde çok sayıda kadın bulunur ve bunlar ağıtçıyla birlikte ağlaşırlar(Elçin, 1990: 5).

Son yıllarda yapılan çalışmalar, ağıt yakma geleneğinin, daha çok Alevî-Bektaşî

gruplar arasında yaygın olduğunu göstermektedir. Bunda bazı inanışların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Naldöken Tahtacılarına mensup bir dedenin "Mersiye bize Fatma anadan kalmadır" demesi, ağıtın Alevi-Bektaşî kültüründeki inanç temellerini yansıtmaktadır(Yetişen, 1977: 8145). Çepni ve Tahtacılar da ağıt kültürü daha canlıdır. Tahtacılar arasından tespit edilen bilgiler ve malzemeler oldukça önemlidir. Günümüzde ağıt yakma geleneğinin devam ettirildiği Tahtacılar da kadınlar, hep birlikte ağlama törenleri düzenlemeyi sürdürmektedirler. Kadınların yanı sıra Tahtacılar da kamberlerin de ağıt yaktıkları kayıtlara geçmiştir(Yetişen, 1977: 8145). Mersin Tahtacılarında saz eşliğinde "cenaze nefesleri" geçmişte daha fazla söylenirken günümüzde bu gelenek oldukça zayıflamıştır. Cenaze nefesleri, Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet Üstadım ve Kul Mustafa gibi halk şairlerine aittir(Çıblak, 2005: 196). Mehmet Eröz ise, Silifke Tahtacılarının, bir ölüm gerçekleştiğinde cenaze evinde toplandıklarını ve sazandarın çaldığı müzik eşliğinde ağıt yakıldığını kaydeder. Bu esnada kadınların yüzlerini yırtıp saçlarını yoldukları ve bu ağıtların sabaha kadar devam ettiğini yine Eröz'den öğreniyoruz(Eröz, 1990: 342). Ayrıca İzmir Tahtacılarında da ölüm sonrası kadınlar ağıt yakar. Kadınlar "cenazeye matem tuttıklarını göstermek ve teessürlerini ifade etmek için" ağlayarak ağıt yakarlar. Ağıtlar, ölüm olayından hemen sonra yakıldığı gibi, ölü gömüldükten sonra da söylenebilir(Yörükkan, 2002: 234, 237).

Özellikle Batı Anadolu Çepnileri arasında ağıt yakma geleneğinin son yıllara kadar yaşatıldığını konuyla ilgili çalışmalardan takip edebiliyoruz(Şahin, 2006: 70-71).

Ağıt geleneğini incelediğimiz Balıkesir Çepnilerine de kısaca değinmek gerekir. Çepnilerle ilgili bilgi veren kaynaklar, Çepnilerin bir Oğuz boyu olduğunu öne sürerler. Daha özel bir bilgiye göre Çepniler, Oğuzların Üçok koluna bağlı boylar arasındadır(Togan, 1982: 51-51; Köprülüzâde, 1925: 206; Ögel, 1993: 344-345). Ayrıca Çepni adı, Oğuz'un oğullarından Gök Han'ın dört oğlundan birisinin adı olarak bilinmektedir(Togan, 1982: 51). Çepnilerin Anadolu'ya gelmeden önce Türkistan'dan İran'a, oradan da Anadolu'ya geçtikleri söylenir(Bostan, 2002: 299). Çepnilerin Anadolu'ya girişleri esnasında beraberlerinde 13. yüzyılda yaşamış olan Hacı Bektaş Velî'nin bulunduğu, hatta Hacı Bektaş'ın Sulucakarahöyük'te ilk müritlerinin Çepniler olduğu da iddia edilmektedir. Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî'den alınan bu bilgiden hareketle Hacı Bektaş'ın Çepni olduğunu ileri sürenler de vardır (Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî "Vilâyet-nâme", 1958: 125; Eröz, 1990: 54-55). Oğuzların Anadolu'ya yaptıkları akınlarla bölgeye gelen Çepniler, Anadolu'nun, özellikle Doğu Karadeniz'in Türkleşmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Osmanlı döneminden kalma tahrir defterlerinde Çepnilerin Anadolu'yu vatanlaştırmada büyük pay sahibi oldukları görülmektedir(Çelik, 2002: 312).

Çepnilerin yer aldığı ilk yazılı kaynaklar arasında *Divanü Lüğati't-Türk* de bulunmaktadır. Türk boyları arasında derleme yoluyla

elde ettiği bilgileri ve malzemeleri eserinde kullanmış olan Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lüğati't-Türk* adlı eserinde Oğuz boyları hakkında bilgiler verirken, Oğuzların yirmi iki boyunun olduğunu, bunların kendilerine ait birer belgesi ve hayvanlarına vurulan alametlerinin bulunduğunu söyleyerek Çepni Türklerine ait olduğunu söylediği bir damga verir(Divanü Lüğat-it Tercümesi I, 1998: 54; Divitçioğlu 1994: 33-41). Ayrıca Çepnilere ait damgalara *Câmiü't-Tevârih*(Togan, 1982: 49-52), *Şecere-i Terâkime, Târih-i Âl-i Selçuk*(Çelik, 2002: 313), *Cihannûma, Kitabul-İdrâk li-Lisanil-Etrâk*(Sümer, 1992: 9) gibi tarihi kaynaklarda rastlanmıştır.

Çepnilerin Anadolu'ya girişlerinden hemen sonra Karadeniz bölgesine hareket ettikleri(Sümer, 1992: 323), burada özellikle Trabzon Rum İmparatorluğu'nun güçleriyle yapmış oldukları mücadeleler sonucunda önemli başarılar sağladıkları(Çelik, 1999: 16), bu bölgenin Türklerin denetimine geçmesinde büyük paylarının olduğu görülmektedir(Tellioğlu, 2004: 110-111). Çepni nüfusunun yoğun bir şekilde bulunduğu Karadeniz bölgesinin dışında Çepnilerin Anadolu'nun güney, orta ve batı kesimlerinde de yaşadığını bilmekteyiz. Özellikle Anadolu'nun batısında yaşamakta olan Çepniler/Çetmilerin büyük bir kısmı Balıkesir sınırları içinde bulunmaktadır.

Tarihi kayıtlara göre Balıkesir civarındaki Çepnilerin Balıkesir'e gelişleri, 18. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Kayıtlar, Çepnilerin Balıkesir'e gelmeleriyle birlikte yerleşik hayata geçmedikleri için o dönemde yerleşik düzene geçmiş grupları

rahatsız ettiklerini söylemektedir. Balıkesir Çepnilerinin, Halep Türkmenleri ve Bozulus Türkmenleri içinde yaşayan bir grubun batıya hareket etmesiyle oluştuğu görüşü bulunmaktadır(Sümer, 1992: 17). Bununla birlikte M. Fuad Köprülü, *Türkiyat Mecmuası*'nda kaleme aldığı "Oğuz Etnolo-

jisine Dair Tarihi Notlar" adlı makalesinde Rumeli'ye geçen Kızılbaş Türklerin Karasi-oğlu İsa Bey zamanında tekrar Anadolu'ya geçtiklerini, Balıkesir ve İzmir havalisinde yaşayan Çepnilerin Rumeli'den dönen Kızılbaşların torunları olduğu iddiasını ileri sürmüştür(Köprülüzâde, 1925: 207).

Günümüzde Balıkesir'deki Çepnilere ait yerleşim yerleri şu şekildedir:

Köy	Bağlı Olduğu Birim	Oymağı
Kavakbaşı	Balıkesir Merkez	Karalar
Çukurhüseyin	Balıkesir Merkez	
Karamanlar	Balıkesir Merkez	
Ortamandıra	Balıkesir Merkez	
Koruköy	Balıkesir Merkez	
Dübecik	Balıkesir Merkez	
Çoraklı	Balıkesir Merkez	
Kabakdere	Balıkesir Merkez	
Çiftlik	Bigadiç	Eynihocalı
Akyar	Bigadiç	
Yumruklu	Bigadiç	
İnkaya	Balıkesir Merkez	
Kozpınar	Bigadiç	
Elyapan	Bigadiç	
Kuşkaya	Balıkesir Merkez	Yalınayaklar
Soğanbükü	İvrindi	
Delikitaş	Balıkesir Merkez	
Değirmendere	Balya	
Danaveli	Susurluk	
Gökçeören	Susurluk	
Kocabük	Balya	
Armutlu	Kepsut	Nusratlı
Kapaklı	Manyas	
Kalebayırı	Manyas	
Söğütlü	Susurluk	
Güvemçepni	Bigadiç	Ellezli
Kocasinan	Sındırgı	Avanlar
Macarlar	Balıkesir Merkez	
Yeşildere	Bigadiç	Garili

(Şahin, 2004: 73-74)

1.2. Malzeme

Bu çalışmada kullanılan ağıtlar ve ağıtların icra ortamıyla ilgili bilgiler, Balıkesir Çepnilerinin yaşadığı bölgelerde yapılan alan araştırmalarında kayda geçirilmiştir. Özellikle ağıtçı kadınlar Dilber Solak ve Zeynep Kaplan'la yapılan görüşmelerde önemli bilgi ve malzemeler elde edilmiştir. Ağıt araştırmalarında pek çok araştırmacının yaşadığı bazı problemler, bu çalışmada da karşımıza çıkmıştır. Halkbilimi araştırmalarında kullanılan malzemenin doğal ortamlardan tespit edilmesi önemlidir, ancak halkbilimi ürünlerini yaratan, aktaran ve icra eden kişilerin düşüncelerine saygı duymak ve duygularına ortak olmak da bir o kadar önemlidir. Ölüm olayının yeni gerçekleştiği ve acıların taze olduğu bir evde ağıt derlemenin güçlüğü herkesçe malumdur. Bu yüzden araştırma alanındaki insanların duygularını incitmemek için ağıt derlemeleleri, doğal ortamının dışında yapılmıştır.

Ölüm ağıtlarında doğal ortamın dışına çıkılsa da gelin ve Muharrem ağıtlarında icra ortamı takip edilmiştir. Özellikle gelinlerin evden çıkarılması esnasında yakılan ağıtların kimler tarafından ve nasıl yakıldığı kayda geçirilmiştir. Aynı şekilde cemlerde söylenen Kербela ağıtlarının icra ortamı üzerine yapılan gözlemler, bu ağıtların doğal ortamı hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlamıştır.

1.3. Yöntem

Halk edebiyatının diğer türlerinde olduğu üzere ağıtlar, profesyonel veya amatör bir icracı tarafından söylenmektedirler. Buradaki "amatör" ve "profesyonel" icracılar, ağıtların şekil, yapı ve içerik özelliklerini etkilemektedir. Bu bakımdan ağıtların kimler tarafından söylendiği, bu söyleyicilerin veya icracıların kimlikleri oldukça önemlidir. Bu çalışmada ağıtların icracıları olan ağıtçı kadınlar ve kamberler üzerinde ayrıca durulmuştur. Ağıtların icra edildiği ortamlar, bu ortamlarda bulunanlar, ağıtların söylenme zamanları gibi icra ortamına ait bilgilerin değerlendirildiği çalışmada ağıtların şekil, yapı, içerik ve işlev özellikleri üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Balıkesir Çepnilerinde Ağıt Geleneği

Bölgede ağıt söylemeye "ağıt yakmak", söylenen şiirlere ise "ağıt" adı verilmektedir. Balıkesir Çepnilerinde ağıtlar, ölüm, düğün törenlerine ve cemlere bağlı olarak icra edilmektedir. Önceki yıllarda asker uğurlamalarında da ağıt yakılmıştır, ancak günümüzde bu uygulama ortadan kalkmıştır. Şimdi Balıkesir Çepnilerindeki ağıtların söylenmesine vesile olan olaylara ve ortamlara yakından bakalım.

2.1. Ağıtçı Kadınlar

Balıkesir Çepnileri ölüm ve düğün vesileleriyle ezgili şiirler söyleyip ağlayan kadınlara "ağıtçı" adını vermektedirler. Çepni

köylerinde genellikle bu kadınlar bir veya birkaç tane bulunur. Her ağıtçı, genellikle kendi köyündekiler için ağıt yakar. Diğer köylerde de ağıtçılar olduğu için başka yerlere gitmelerine gerek yoktur. Ancak bazı durumlarda, özellikle diğer köylerde yaşamakta olan akrabaların vefatı durumunda bazı ağıtçı kadınlar, ağıt yakmak için köylerinden çıkmaktadırlar. Bu istisnaların dışında ağıtçılar kendi köylerinde kalmayı tercih etmektedirler. Ağıtçılar, bu mesleği çoğunlukla annelerinden devralmışlardır. Kendisiyle görüşülen ağıtçılar, bu düşüncemizi doğrulamışlardır. Anneleriyle birlikte ağıt yakılan ortamlarda bulunan kızları, daha sonra onların yaptığı işi devam ettirmişlerdir.

Balıkesir Çepnilerinde ağıt yakma, ağıtçı kadınların üstlendiği bir görevdir. Erkekler arasından ağıt yakmak isteyen olmamıştır. Bunun nedenleri araştırıldığında öncelikle ağlamanın kadına has bir durum olarak kabul edilmiş olmasının etkili olduğu görülmüştür. Ağıtçı kadınlar "erkekler ağlamaz" diyerek bu tavırlarını net bir dille ifade etmişlerdir. Ayrıca ağıt törenlerine sadece kadınların katılıyor olması, bu işin kadınlara has bir meslek haline gelmesine neden olmuştur. Pertev Naili Boratav da araştırma yaptığı alanlardan benzer bir sonuç çıkarmıştır. Boratav, ölüye ağlama törenlerinin sadece kadınlar tarafından düzenlendiğini söyleyerek bu törenlerin kadınlara has yapısına dikkat çeker(Boratav, 1991a: 445). Anadolu'dan ve Anadolu dışında yaşayan Türk topluluklarından elde edilen bilgiler, bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Ölü'nün ardından ağıt

yakanlar, ölü'nün anası, kız kardeşi, amca kızı veya o civarda yaşayan bir ağıtçı kadın olabilir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde rastladığımız ağıtçı kadınlar, ağıt yakma işini adeta meslek edinmişlerdir(Boratav, 1991: 445). Günümüzde bu ağıtçı kadınların sayılarında azalma olmasına rağmen varlıklarını devam ettirmektedirler. Boratav'a göre ağıtçılar, "ölü'nün vücutça ve huyca övülecek yönlerini birbir sayıp döker; güzelliğini, yürekliliğini, cömertliğini, boyunu bosunu över. Eğer yaşadığı sürece mutluluk görmemiş birisi ise ölenin yaşantısı boyunca çektiklerini; bahtından gülmüş, varlıklı bir kişi ise malını, mülkünü, davarını, tarlasını, etrafındakilere yaptığı iyilikleri anlatır... Ağıtçı, şatafatsız, yoğun bir söyleyişle, hiçbir özentisi, yapmacık kaygısı göstermeksizin köy ve kasaba yaşantısının günlük olaylarından haber verir."(Boratav, 1991a: 447).

Ağıtçı kadınlar, şiire ve ezgili sözler söylemeye yatkın insanlardır. Gelenekten aldıkları görgü ve terbiye ile ölüm zamanlarında nasıl hareket edeceklerini ve nasıl ağıt yakacaklarını uzun yılların sonunda elde etmiş tiplerdir. Halk kültüründe şiir söyleyen pek çok kadın gibi bunlar da profesyonel bir şiir söyleme eğitimi almamışlardır. Başka bir ifadeyle âşıklar veya diğer sanatçılar gibi müzik aleti kullanmanın ve şekil, yapı, içerik ve ezgi açısından kusursuz şiirler söylemenin eğitimini almış kişiler değillerdir. Ancak bütün bunlar, ağıtçıların yaratıcılıktan ve düzenden uzak oldukları anlamına gelmemelidir. Ağıtçılar, geleneğin kadınlar tarafından oluşturulmuş veya kullanılan kalıpları içinde mesleklerini icra etmektedirler.

Ağıtçı kadınların doğaçlama yetenekleri oldukça güçlüdür. Sözlü gelenekten aldıkları çoğunlukla mani tarzındaki şiirleri kendi yetenekleri ölçüsünde defalarca yeniden düzenleyebilirler. Var olan manilerin mısralarını değiştirip, yeni şekiller elde ettikleri gibi, kendilerine ait şiirler de söyleyebilirler. Ağıtçı kadınların doğaçlama yeteneklerini ve ağıtları yeniden düzenleme tarzlarını yakından görebilmek için Balıkesir Çepni-lerinin ağıtçı kadınlarından Dilber Solak'la farklı günlerde benzer konular üzerine görüşme yaptık. Dilber Hanım bize ağıtçılık ve söylediği ağıtlarla ilgili bilgiler verdi. Bu görüşmeler sırasında bir ağıtın farklı zamanlarda söylenmiş hallerini kaydetme imkânı bulduk. Örneğin 07.08.2011 tarihinde yapılan görüşmede Dilber Solak bir ağıtı şöyle söylemişti:

*“Erzurum dağları kar ile boran,
İçerimi aldı dert ile verem,
Sal oralardan bir kurşun kalem,
Senin aşkına ben de yazayım destan,
Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim.”*

14.08.2011'de de kendisinden dinlediğimiz ağıt şu şekildeydi:

*“Erzurum dağları kar ile boran,
İçerimi aldı dert ile verem,
Sal oralardan bir kurşun kalem,
Yavrum sana diye yazayım bir açık selam,
Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim.”*

Görüldüğü gibi dördüncü mısrayı ağıtçı oldukça değiştirmiştir. Aynı şekilde aşağı-

daki şiirde de benzer bir durum söz konusudur. Ağıtçı, daha önce söylediği ağıtı yeniden düzenlemiştir:

*“Susuz yerde kavak biter mi
Yapraksız dalda bülbül öter mi
Ne kadar olsa baba ananın yerini tutar mı?
Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim.”*

(07.08.2011)

*“Susuz yerde kavak bitmez,
Yapraksız yerde bülbül ötmez
Ananın yerini baba tutmaz
Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim.”*

(14.08.2011)

Buna benzer çok sayıda ağıt, Dilber Solak'tan, diğer ağıtçılardan tespit edilmiştir. Bu tespitler, ağıtçı kadınların belirli kalıpları kullanarak sürekli yeni ağıtlar veya yeniden düzenledikleri ağıtları söylediklerini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle ağıtçı kadınlar, bir ağıtı her söyleyişte yeni bir şekil ve yapıyla sunmaktadırlar.

Balıkesir'de Çepni yerleşim yerlerinden olan Çukurhüseyin'de Dilber Solak ve Zeynep Kaplan adlı iki ağıtçı kadın bulunmaktadır. Bunlardan Dilber Solak, 1944 yılında doğmuş ve annesinden miras aldığı ağıtçılığı günümüzde de devam ettirmektedir. Dilber Hanım, ağıt yakmaya nasıl başladığını şöyle dile getirmiştir:

“Bir gün köyümüziün yakınlarındaki dağa odun almaya gitmiştim. Çok geçmeden arkamdan babam geldi. ‘Hadi kızım eve gidelim’ dedi.

Ben bunu anlamadım. 'Neden gidiyoruz, daha odun toplamadım' dedim. 'Hadi kızım gidelim' dedi. Ben de başka bir şey sormadım ve eve geldik. Öğrendim ki halam kendini asarak intihar etmiş. Oraya devletten hakim gelmiş. Hakime orada şöyle dedim:

"Üstleri ipek yorganlı,

İlikleri yağlı urganlı,

Sen de bunun derdini sormaya mı geldin hakim bey!

Biz soramadık bunun yaman halını

Soran bulunsun hakim bey"

İlk ağıtımı halama yaktım. Hakim herkesi halamın yanından çıkardı, sadece ben kaldım ve ağıt yaktım."

Küçük yaşlardan itibaren annesiyle birlikte ağıt yakma törenlerine katılan Dilber Solak, şiir söylemedeki yeteneğini ağıtçılıkta kullanmaktadır.

Dilber Hanım'ın kardeşi Zeynep Kaplan(1952 doğumlu) da yaşadığı çevrede ağıtçı olarak bilinmektedir. Cemlerde sakacılık görevini de üstlenen Zeynep Hanım da kardeşi gibi bu mesleği annesinden devralmıştır.

2.2. Ağıt Türleri

2.2.1. Ölen Kişi için Yakılan Ağıtlar

Balıkesir'de Çepnilerin yerleşik olduğu bütün köylerde ölüme bağlı olarak ağıt yakma geleneği bulunmaktadır. Çoğunlukla ölüm sonrasında kadınların bir araya gelerek düzenledikleri ağıt yakma veya ağlama

törenleri, ağıtçı kadınların önderliğinde icra edilmektedir. Ölüm olayı gerçekleşikten sonra merhumun veya merhumenin yakın akrabaları ölünün bulunduğu evde toplanırlar. Bu arada kadınlar ölünün etrafında bir daire oluşturup ağlamaya başlarlar. Bu ağlamalar esnasında odada sadece kadınlar vardır. Ağıt yakma geleneği, kadınların icra ettiği bir gelenektir. Bu yüzden Çepnilerdeki ağıtçılar, kadındır. Erkek arasında ağıt yakan veya ağıt yakma törenlerine katılan herhangi birisi bulunmamaktadır.

Ölüm sonrası ağıt yakma töreninin başlaması, ağıtçı kadınların ölümün gerçekleştiği eve gelmesiyle başlar. Diğer kadınlar, onların söyledikleri ağıtlara ağlayarak, inleyerek ve kendilerini paralayarak eşlik ederler. Ölünün başında yakılan bu ağıtlar, ölüm olayının yeni olması ve ağıtçı kadınların hüznün verici şiirlerle ağlamaları nedeniyle oldukça acıklıdır. Ölüye karşı son görevlerini yerine getiren kadınlar, ölüye yakınlık derecesine göre ağlayıp sızlarlar ve feryat ederler. Bu ortamlarda söylenmiş ağıtlardan bazıları şu şekildedir:

"Karşıdan karşıya atılamadım,

Kırıldı kantarım tartılamadım,

Ben bu kara ölümün elinden kurtulamadım,

Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim."

(Dilber Solak)

"Köprüye vardım köprü yıkıldı

Kınalı geyikler suya döküldü

Allı gelinin boynu büküldü

Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim."

(Dilber Solak)

“Çiçekler içinde menekşe baştır

İnsanı gösteren göz ile kaştır

Bir çiçek vereyim sana

Bunu götür akrabama ulaştır.”

(Zeynep Kaplan)

2.2.2. Gelinler için Yakılan Ağıtlar

Balıkesir Çepnilerinde gelinler için de ağıtlar söylenmektedir. Kına gecesinde kına yakımı ve gelinin evden çıktığı sırada yakılan bu ağıtlar, çoğunlukla gelinin ailesini konu etmekte ve ailenin kızlarının gidişinden duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Kına gecelerinde yine kadınlar arasında söylenen ağıtlarda gelinin yakın akrabaları ve özellikle yakın arkadaşlarının bulunduğu ortamlarda ağıtlarla gelin ağlatılır. Burada yine ağıtçı kadınlar bulunabilir. Kına gecesinde de gelin, annesi ve yakınları ağlayarak ağıtlar söylerler, ancak ağıtların yüksek sesle söylendiği ve ayrılık acısının doruklara ulaştığı ortamlar, gelin olmuş kızın annesini, babasını ve kardeşlerini geride bırakarak evden çıkmak üzere olduğu zamanlara denk gelir. Burada anneye gelin sarılarak uzun süre ağlarlar. Bu sırada beraberinde bulunan kadınlar, ağıtlar söylemeye ve ağlamaya başlarlar. Kına gecelerinde olduğu gibi, ağıtçı kadınlar gelinin eviyle vedalaştığı bu zamanlarda da ortamda bulunur ve ağıtlar yakar. Ağıtçı kadınların söylediği gelin ağıtlarından bazıları aşağıdaki gibidir:

“Akşam oldu mu haklarımı saklardım

Sabah oldu mu yerlerini yoklardım

Gelir diye yollarına bakardım

Elleri kınalı yavrum, güle güle.”

(Zeynep Kaplan)

“Benim dertlerimden biliydin kızım

Yaralarımı sarıydın kızım

Her derdimi sana söylüydüm kızım

Beni kimlere emanet ettin de gidiyin kızım.”

(Zeynep Kaplan)

“Kara bulut değilsin ki hava savrulsun

Sulu yağmur değilsin ki yerde çevrilsin,

Anadan babadan körpe yavru ayrılınsın,

Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim.”

(Dilber Solak)

2.2.3. Askerler için Yakılan Ağıtlar

Saha araştırmalarında edindiğimiz bilgilere göre daha önceleri, askerlere düzenlenen kına yakma törenlerinde ağıtlar yakılmıştır, ancak son yıllarda askere gidenler için ağıt yakma geleneği ortadan kalkmıştır. Uygulamadan kalksa da bu ağıt törenlerinin hatıraları, bugün de ağıtçı kadınların ve bölgedeki insanların hafızalarında canlıdır. Ağıtçı kadınlar, diğer ağıt yakma törenlerindeki gibi, askerler için söylenen ağıtlarda da başı çekmişlerdir. Onların önderliğinde askerlere kına yakılırken veya asker uğurlaması yapılırken ağıtlar yakılmıştır. Bu ağıtlardan birkaçı şöyledir:

“Asker yolu beklerim

Gününe gün eklerim

Sen git yavrum askere

Ben vatani beklerim."

(Zeynep Kaplan)

"Yüce dağ başından yuvarlandı indi bir taş

Ne anam kaldı, ne babam, ne bacım, ne kardaş

Verin bana bir beşli tabanca

Olsun bana yolda giderken arkadaş."

(Dilber Solak)

2.2.4. Hz. Hüseyin'e ve Beraberindeki Kerbela Şehitlerine Yakılan Ağıtlar

Tarihi bir olay olan Kerbela vakasının Türk kültürüne önemli yansımaları olmuştur(Özkırımlı, 1993: 25-38; Köksal, 1984). Alevî-Bektaşî inancında Kerbela'nın hatıraları bütün canlılığıyla korunmaktadır. Muharrem ayındaki inanç uygulamalarıyla anılan Kerbela olayı, bu ayın dışında cemlerde de anılmaktadır. Bilindiği gibi Türk kültüründe halk edebiyatının tür ve şekillerine bağlı olarak Kerbela olayını anan veya anlatan mersiyeleşmeler oluşmuştur. Âşık Yunus, Pir Sultan Abdal, Teslim Abdal, Dedemoğlu, Kalbî, Noksânî Baba, Deli Boran, Miratî, Sıdkî, Hüznî, Yesârî, Fakîrî, Seyyah Dede, Hâkî Baba, Ali Rıza Özbektaş gibi halk şairlerinin hece ölçüsünün sekizli ve on birli şekilleriyle söylenmiş Kerbela konulu mersiyeleşmeler vardır(Noyan: 73, 358-359, 373, 719; Çağlayan, 1997: 430-459; Özmen, 2002: 108-111). Bu mersiyeleşmelerden bazıları günümüzde cemlerde kamberler/sazandarlar tarafından söylenmektedirler. Kerbela ağıtı olarak nite-

lendirebileceğimiz bu mersiyeleşmeler Balıkesir Çepnilerinde de rastlamak mümkündür.

Balıkesir Çepnilerinin önde gelen kamberlerinden Rahmi Ayhan, Kerbela konulu bu mersiyeleşmeleri, cemlerde ve muharrem aylarında düzenlenen sohbet ortamlarında söylemektedir. İyi bir saz çalma yeteneğine sahip kamber Rahmi Ayhan, başta "yedi ulu ozan"dan (Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Hatayi, Yemini, Virani, Teslim Abdal ve Nesimi) olmak üzere Alevî-Bektaşî inanç ortamlarında yetişmiş âşıkların ve şairlerin nefeslerini icra etmektedir. Kamberler, yeni nefesler yaratmamakta, sadece sözlü gelenekten veya yazılı kaynaklardan öğrendikleri nefesleri icra etmektedirler. Rahmi Ayhan'ın Kerbela ağıtı olarak nitelendirdiği ve söylediği mersiyeleşmelerden birisi şöyledir:

"İmam Hüseyin'in kolları bağlı

Yezid'in ciğerinde ciğeri dağlı

Muhammed'in torunu Ali'nin oğlu

Gel dinim imanım İmam Hüseyin

Senin abdalların yanar yakılır

Katarımız On İki İmam'a katılır

Yezidlere binlerce lanet okunur

Gel dinim imanım İmam Hüseyin

Senin dervişlerin semahı döner

Kadir gecesi çırağlar yanar

İnşallah yükümüz dergâhu tutar

Gel dinim imanım İmam Hüseyin

Abdal Pir Sultanım imamlar nerde

*Aşkına nur doldurduğumuz yerde
Kendi sırda kaygısız ehil yerde
Gel dinim imanım İmam Hüseyin'*

Kerbela için kamberlerin dışında ağıtçı kadınlar da bazı ağıtlar söylemişlerdir:

*"Kerbela'ya varalım,
Çiğer börek doğrayalım,
Şah Hüseyin şehit olmuş
Gelin yana yana ağlayalım."*

(Dilber Solak)

*"Kerbela'nın yolları,
Zincirle bağlı İmam Hüseyin'in kolları,
Şehit olmuş Fatma Ana'mın oğulları
Gelin dostlar yana yana ağlayalım."*

(Zeynep Kaplan)

*"Ah Hüseyinim, vah Hüseyinim
Şehit giden vah Hüseyinim,
İmam Hüseyinim." (Zeynep Kaplan)*

2.3. Ağıtların Şekil, Yapı ve İçerik Özellikleri

Ağıtların ve genel anlamda halk şiiri ürünlerinin şekil ve yapı özelliklerini belirlemede dikkate alınması gereken temel hususu Lauri Honko şu şekilde ifade eder: *"Tür, irticalen söyleme olarak karakterize edilir. Eğer irticalen söyleme, 'türkü söyleme esnasında yeni türkü yapma' olarak açıklanırsa, şurası oldukça açıktır ki ağıtlar, kelimenin harfi harfine anlamı içerisinde söylenmezler. Onlar geleneksel unsurlarla doludurlar; kelime, şiir eğilimi ve icra hali ağıt-*

taki diğer unsurlardır... Ayrıca hiçbir ağıt aynı kelimelerle ikinci bir defa söylenmez."(Honko, 2003: 338-339). Ağıtların bu özelliği, onların şekli ve yapısı üzerine genel geçer kurallar oluşturmayı engellemiştir.

Pertev Naili Boratav, ağıtların nazım düzeni açısından ikiye ayrıldığını belirtir. Ona göre bazı ağıtların nazım düzeninde tutarlılık ve kararlılık bulunmaz. Bu ağıtlarda ölçü ve uyak düzeni yoktur. Ahengi sağlayan bazı ünlemler ve nazım parçaları bulunmaktadır. Bu ağıtların yanı sıra bir de düzenli bir şekilde söylenmiş ağıtlar bulunmaktadır. Genellikle "aaba, ccdd" uyaklı ve sekiz heceli bentlerle meydana gelen ağıtlar, bazen de "abcb... defe" şeklinde bir mısra kümelenmesine sahip olabilirler. Ayrıca "aaab, cccb ..." uyaklı ve sekiz veya on bir heceli ağıtların varlığı da bilinmektedir(Boratav, 1991: 448-450). Boratav, nazım düzeni açısından ağıtları iki kısma ayırarak bütün ağıtların benzer bir şekilde söylenmediği gerçeğine vurgu yapar. Boratav, yukarıdaki ayrımı yaparken bunun, ağıtları icra edenlerin kimliğinden kaynaklandığını doğrudan belirtmemiştir, ancak daha sonraki izahlarında bu durumun ağıtçılara veya ağıtları icra edenlerin yeteneklerine göre şekillendiğini dolaylı olarak anlatmaktadır. Âşıklar gibi müzik ve şiir eğitimi almış kişilerin söyledikleri ağıtlar ölçü ve mısra kümelenmesi açısından düzenli iken profesyonel bir eğitim almadan doğaçlama ağıt söyleyenlerin ağıtlarında şekil ve yapı açısından bazı düzensizlikler görülebilmektedir.

Balıkesir Çepnilerinden tespit edilen ağıtların şekil ve yapı özelliklerine bakıldığında iki husus karşımıza çıkar. Bunlardan ilki, ağıtçı kadınların söylediği ağıtların şekil ve yapı olarak bazı düzensizlikler göstermesidir. Genellikle mani nazım şekliyle söylenen bu ağıtların ölçüsünde ve mısra düzeninde zaman zaman aksamalar olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle kadın ağıtçılar, mani tipli ağıtların dışında halk şiirinde bilinen kalıplar çerçevesinde ağıt söylememektedirler. Bazı ağıtlarda ölçüden veya bir nazım şeklinden bahsetmek oldukça güçleşmektedir. Bunun yanı sıra bazı ağıtlarda ölçü ve mısra kümelenmesinde tutarlılık vardır. Kısacası ağıtçı kadınların söylediği ağıtların şekil ve yapı özelliklerinde belli bir standart oluşmamıştır. Bu ağıtlardan birkaçının şekil ve yapı özelliklerine bakalım:

- “Karanfilim dal yerde* 7
Bülbül ötmez her yerde 7
Ne ötersin bülbülüm 7
Yavrularım gurbet elde” 8

Aaxa şeklinde bir mısra kümelenmesine sahip bu ağıtın ölçüsü oldukça tutarlıdır. Sadece dördüncü mısranın ölçüsünde bir hece fazladır. Onun haricinde diğer mısralar yedili hece ölçüsüyle söylenmiştir. Şekil ve yapı olarak bu ağıt oldukça başarılıdır, ancak bütün ağıtlar bu özelliklere sahip değildir.

Mani tarzında söylenmiş olan aşağıdaki ağıtta mısra kümelenmesi maniye uygundur, ancak ölçüde oldukça tutarsız bir yapı vardır:

- “Bugün günlerden Pazar* 7
Beş kardeş oturmuş sana destan yazar 12
Alemin dertleri iyi olmuş yavrum 12
Benim dertlerim günden güne artar” 11

Mısra kümelenmesi hususunda yukarıdaki örneklerdeki gibi aaxa şeklindeki yapının yanında aaab şeklinde söylenmiş ağıtlar da vardır:

- “Aşar giderim ben de dağları yol deyi,*
Deste güller toplarım domur gül deyi,
Mektup yazdım, saldım anam babam çabuk gel deyi,
Kefen giydim ana baba tez gel.”

Bu şiirde, mısra sonlarında kafiye ve redifte başarılı olan ağıtçı, ölçüde aynı başarıyı gösterememiştir. Sonlardaki redif ve kafiyeyle metnin şiirselliğini arttırmıştır. Burada hemen bir hususu daha belirtmemiz lazım. Ağıtçılar, etrafındaki insanları sadece ağıtların şekil veya yapı özellikleriyle değil, söyleyiş tarzları ve şekilleriyle de etkilemektedirler. Ağıtları söylerken ağlamaları, hüznü bir tavır takınmaları, ölünün yakınları gibi kendisini paralarcasına hareketler yapması, ölüm ve yaşamla ilgili aralarda çeşitli sözler söyleyerek etrafındakileri teskin etmeye çalışması, ağıt törenlerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Şekil ve yapıdaki tutarsızlık veya kusur gibi görünen hususlar, belirttiğimiz sunum içinde kendini gizlemektedir. Bu yüzden ağıtçılar, düzenli bir ölçü ve mısra kümelenmesi kullanmamalarına karşın ezgiyle belli bir ahenk yakalamayı ve ağıtları dinleyenleri ağlatmayı başarmaktadırlar.

Balıkesir Çepnilerinde ağıtçı kadınların söylediği ağıtların yanında kamberlerin icra ettikleri ağıtlar, şekil ve yapı açısından oldukça düzenli şiirlerdir. Kamberlerin, âşıklık geleneğinde olduğu üzere, usta kamberlerden ezgileri saz çalabilmeyi ve şiirleri icra edebilmeyi öğrenmeleri, onların söyledikleri şiirlerin şekil ve yapı özellikleri açısından başarılı olmasını sağlamıştır. Kamber Rahmi Ayhan'dan derlenen aşağıdaki şiire yakından bakalım.

"İşte geldim işte gittim	a	8
Yaz çiçeği gibi yettim	a	8
Şu dünyada ne iş ettim	a	8
Ömürceğim geçti gitti	b	8
Çağırdılar imam geldi	c	8
Her biri bir işe yeldi	c	8
Azrail pençesin saldı	c	8
Can kafesten uçup gitti	b	8
İşte geldi yuyucular	d	8
Tenime su koyucular	d	8
Kefenim elinde hocalar	d	9
Kefenciğim biçti gitti	b	8
Ayırdılar elimizden	e	8
İp attılar belimizden	e	8
Pek tuttular kolumuzdan	e	8
Can cesetten uçtu gitti	b	8
İlettiler mezarıma	f	8
Sığındım Gani Kerim'e	f	8
Toprak attılar serime	f	8
Gözyaşım taşı gitti	b	8
İmam telkine başladı	g	8

Bir sevapçık iş işledi	g	8
Komşular bizi boşladı	g	8
Geri dönüp kaçtı gitti	b	8
Kabrime bir melek geldi	h	8
Bana bir sualcik sordu	h	8
Hışmedip bir topuz vurdu	h	8
Tebdilciğim şaştı gitti	b	8
Teslim Abdal oldu tamam	ı	8
İşte geldi ahir zaman	ı	8
Yardımcım On İki İmam	ı	8
Ten turaba karıştı gitti"	ı	9

Sekizli hece ölçüsü ve koşma nazım şekliyle söylenmiş bu ağıdın iki mısrasında ölçüde tutarsızlık vardır. Bunun haricinde şiirin şekil ve yapı özelliklerinde herhangi bir problem bulunmamaktadır.

Ağıtların içeriklerinde ölümden şikayet, ölen kişinin ölümüne duyulan üzüntü ve onun yerini doldurmanın zorluğu, ölen kişiden ayrı kalmanın verdiği acı, kısacası ölüm kaynaklı üzüntü dile getirilir. Ağıtlarda bahsi geçen kişinin cinsiyeti ve sosyal konumu, ağıtların içeriklerini etkilemiştir. Eğer vefat eden bir kadın ve aynı zamanda anne ise:

"Trene bindim, tren salladı,
Zalim doktor geldi yaram bağıladı,
Arkamdaki yavrularım anam diye ağladı,

Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim." şeklinde bir ağıt söylenmiştir. Ağıtçı, burada ağıtı ölen kişinin ağzından söylemekte ve bu şekilde geride kalan çocuklarını hüzne boğmaktadır.

Ölen evli ve genç bir delikanlı ise, onun geride bıraktığı eşi mutlaka anılır. Ayrıca delikanlının yeni evlenmiş olduğu ve genç yaşta öldüğü de dile getirilir:

“Köprüye vardım köprü yıkıldı

Kımalı geyikler suya döküldü

Allı gelinin boynu büküldü

Yol ver dağlar yol ver, nere gideyim.”

2.4. Ağıtların İşlevleri

Halk kültürü ürünleri sosyal hayatın içinde üstlendikleri bir işlevle ancak varlıklarını devam ettirebilirler. Aksi durumda kültür, kullanılmayan veya sosyal yaşamda bir görevi bulunmayan değerleri tasfiye etme yoluna gider. Balıkesir Çepnilerinde ağıt geleneğinin bugün de canlı olmasında, ağıtlara ihtiyaç duyulmuş olmasından ve ağıtların sosyal bir görevi üstlenmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Burada ağıtların işlevi üzerine yapacağımız değerlendirmeler sadece Balıkesir Çepnileri için değil, ağıt geleneğini yaşatan diğer gruplar için de söz konusudur.

Balıkesir Çepnileriyle yaptığımız görüşmelerin ve bölgedeki gözlemlerimizin sonucunda ağıtların rahatlama, vedalaşma ve sosyal paylaşım sağladığını söyleyebiliriz. Ölüm nedeniyle gerilmiş olan kişiler, ağıtçıların söylediği ağıtlarla toplu halde ağlayarak kendilerini rahatlatmaktadırlar. Bu düşüncemizi bölgedeki kaynak şahıslar da desteklemiştir. Bu törenlerde özellikle ölen kişinin yakınları ağlayarak üzerlerindeki

gerginliği atmaktadırlar. Tabii ki insanlar, ağıt törenlerinin dışında da ağlayabilirler, ancak bu ağlamalar ağıt törenlerindeki ağlamalardan oldukça farklıdır. Bu törenlerde kadınlar, ağlamanın meşru olduğu, sosyal kabul gördüğü bir ortamda rahatça ağlayabilmektedirler. Bu yüzden ağıt törenleri, fiziki ve psikolojik olarak rahatlamanın sosyal alanları olarak değerlendirilmelidir.

Ağıt törenlerinde vedalaşma olgusu oldukça önemlidir. Ölen kişinin yakınları, sembolik de olsa kaybettikleri kişiyle; anne ve babalar gelin olan kızları ve asker olan oğullarıyla ağıtlarla vedalaşırlar. Kardeşler arasında da aynı şekilde evlilik ve askerlik dönemlerinde ağıtlar vedalaşma unsuru olarak kullanılır. Ağıtçı kadınların söylediği ağıtlarda vedalaşma olgusu oldukça baskındır. Ağıtçılar, ağıtlarında “al bu mektubu” veya “al bu çiçeği” gibi ifadeler kullanarak verilen emanetlerin diğer taraftaki yakınlarına ulaştırılmasını isterler. Ölen kişiyi ve evden uzaklaşan kişiyi yolculuğa çıkan birisi gibi kabul edip onunla vedalaşırlar.

Ağıtlar rahatlama ve vedalaşma kadar sosyal paylaşım aracı olarak da görev görürler. Ağıt yakmak için bir araya gelen insanlar arasında sosyal ilişkiler gelişir, dayanışma artar ve bu da toplumsal bütünlüğün güçlenmesine, dolayısıyla sosyal paylaşımın gerçekleşmesine vesile olur. Kadınların ağıt törenlerine katılması, Balıkesir Çepnilerinde sosyal hayatın asli unsurlarından birisi olarak kabul görmektedir. Özellikle ölen kişilerin ardından düzenlenen ağıt törenleri, diğerlerine(düğün, askerlik vb.) göre daha

önemlidir. Çünkü bu törenler, ölen kişi için yapılan son görevler olarak kabul görür. Kıyası ağıt yakma törenleri, sosyal anlamda Balıkesir Çepnilerinin hayatını düzenlemekte ve insanlar arasındaki sosyal yakınlaşmayı ve sorumluluğu geliştirmektedir.

Sonuç

Yapılan tespit ve değerlendirmelerin sonucunda Balıkesir Çepnilerinde ağıt geleneğinin düğün, ölüm törenleri ve cemlerde varlığını devam ettirdiğini söylemek mümkündür. Çepnilerin yerleşik olduğu köylerin dışında Balıkesir’de ağıt geleneği zayıflamış olmasına rağmen Çepnilerde farklı bir durum söz konusudur. Özellikle Kerbela dolayısıyla Muharrem aylarında yas tutulmakta ve ağıtlar söylenmekte oluşu, ağıt kültürünün Çepnilerde canlılığını korumasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca cemlerde her vesileyle Kerbela’nın anılması, Hz. Hüseyin ve beraberindekiler için gözyaşı dökülmesi de ağıt geleneğinin devamlılığına katkı yapmıştır. Ayrıca Çepnilerin Alevî-Bektaşî inanç yapısının tesiriyle boy kimliğini çok fazla kaybetmemiş bir Oğuz boyu olması da ağıt kültüründeki devamlılığı açıklar niteliktedir. Bilindiği gibi Türklerde, özellikle İslamiyet’ten önce, güçlü bir ağıt geleneği vardır. İslamiyet’le birlikte bu geleneğin yavaş yavaş söndüğü, bazı gruplarda tamamen ortadan kalktığı, bazılarında ise kısmen devam ettiği görülür. Daha Anadolu’ya gelmeden Alevî oldukları bilinen Çepnilerde ağıt geleneği sönmemiş, hayatın ayrılık ve hüznü getiren her aşamasında yaşatılmıştır. Bu bakımdan Çepnilerde ağıt geleneğinin

kalıcı olmasında Alevî-Bektaşî değerlerinin etkili olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

Balıkesir Çepnilerindeki ağıt geleneğinde bazı değişim ve dönüşümler de olmuştur. Askerlik çağına gelmiş gençler için daha önceleri ağıt yakılırken günümüzde bu uygulamadan vazgeçilmesi, bu gelenekte bazı değişikliklerin olduğunu göstermektedir.

Araştırma alanımızda ağıtlar, ağıtçı kadınlar ve kamberler tarafından icra edilmektedir. Ağıtçı kadınlar, ailelerinden veya yakın akrabalarından miras aldıkları ağıtçılığı, gelinler ve ölenler için ağıt söyleyerek icra etmektedirler. Ağıtçı kadınlar, küçük yaşlardan itibaren ağıtların söylendiği ortamlarda bulunarak ağıtların sözlerini ve ezgisini öğrenmişlerdir. Ağıtçı kadınlar ağıtları, büyük oranda doğaçlama söylemektedirler. Ağıt söylemenin yanında ağlamaları ve beden hareketleri de ağıt törenlerinin önemli unsurları arasındadır. Şiir söyleme ve ağlama konusunda yetenekli tipler olan ağıtçılar, kadınlar arasından seçilmektedir. Erkek ağıtçıya rastlanılmayan Balıkesir Çepnilerinde ağıt törenlerinin kadınlar arasında gerçekleştiriliyor olması, ağıtçıların kimliklerini belirlemede aktif rol oynamıştır. Kadın ağıtçıların dışında kamberler de ağıt söylemektedirler. Onların ağıtları, genellikle Kerbela olayı ile ilgili olarak Alevî-Bektaşî inanç ortamlarında nefes söylemiş ozanların nefeslerini söylemekten ibarettir. Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Teslim Abdal, Hatayî gibi ozanların Hz. Hüseyin ve Kerbela masumlarıyla ilgili ağıtları, kamberler tarafından cemlerde ve Muharrem aylarında yapılan inanç uygulamalarında icra edilmektedir.

KAYNAKÇA

- BALİ, Muhan. (1997). Ağıtlar. Ankara.
- BORATAV, Pertev Naili. (1991a). "Türk Ağıtlarının İşlevleri, Konuları ve Biçimleri". Folklor ve Edebiyat (1982) II. İstanbul. s. 444-453.
- BORATAV, Pertev Naili. (1991b), "Anadolu Ağıtlarının Türü Nakışları ve Yakınıları Üzerine". Folklor ve Edebiyat (1982) II. İstanbul. s. 454-470.
- BORATAV, Pertev Naili. (1995). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul.
- BOSTAN, M. Hanifi. (2002). "Anadolu'da Çepni İskânı". Türkler, C. 6, 299-311.
- ÇAĞLAYAN, Bünyamin. (1997). Kerbelâ Mersiyeleri. Ankara. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- ÇELİK, Ali. (2002). "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleştirilmesindeki Yeri ve Önemi". Türkler, C. 6, s. 312-323.
- ÇIBLAK, Nilgün. (2005). Mersin Tahtacıları- Halkbilimi Araştırmaları-. Ankara.
- Divanü Lûgat-it Tercümesi I. (1998). Çev.: Besim Atalay. Ankara.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer. (1994). Oğuz'dan Selçuklu'ya (Boy, Konat ve Devlet). İstanbul.
- ELÇİN, Şükrü. (1990). Türkiye Türkçesinde Ağıtlar. Ankara.
- ERÖZ, Mehmet. (1990). Türkiye'de Alevîlik ve Bektâşîlik. Ankara.
- GÖRKEM, İsmail. (2001). Türk Edebiyatında Ağıtlar-Çukurova Ağıtları-(İnceleme Metinler). Ankara.
- HONKO, Lauri. (2003). "Ağıtlar: Yeniden Yaratma, Yapı ve Tür Problemleri". Çev.: İsmail Görkem. Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara. s. 333-346.
- KAYA, Doğan. (2004). Anonim Halk Şiiri. Ankara.
- KÖKSAL, M. Asım. (1984). İslâm Tarihi Hazret-i Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası. Ankara.
- KÖPRÜLÜZÂDE, Mehmed Fuad. (1925). "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar". Türkiyat Mecmuası, S. 1, Ağustos, s. 185-211.
- Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyet-nâme". (1958). Haz.: Abdülbâki Gölpınarlı. İstanbul.
- NOYAN, Bedri. (t.y.). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik. IV. Cilt. Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin. (1993). Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar). C. I. Ankara.
- ÖZKIRIMLI, Atilla. (1993). Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevîlik-Bektaşîlik Araştırma-İnceleme. İstanbul.
- ÖZMEN, İsmail. (2002). Teslim Abdal Hayatı ve Şiirleri. Ankara.
- SÜMER, Faruk. (1992). Çepniler Anadolu'nun Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu. İstanbul.
- ŞAHİN, Halil İbrahim. (2004). Balıkesir Çepni Kültürü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞAHİN, Halil İbrahim. (2006). "Balıkesir Çepnilerinde Defin ve Defin Sonrası Bazı İnanış ve Uygulamalar". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 39, Güz, 63-78.
- TELLİOĞLU, İbrahim. (2004). Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler. Trabzon.
- TOGAN, A. Zeki Velidi. (1982). Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili. İstanbul.
- YETİŞEN, Rıza. (1977). "Naldöken Tahtacıları XXIII: Naldöken Tahtacılarında Ölüm". Türk Folklor Araştırmaları, 17(340), Kasım, 8145-8146.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya. (2002). Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar. Ankara.

Dilber Solak, 1944,
Çukurhüseyin/Balıkesir doğumlu.

Ağıtçı Kadınlar

Zeynep Kaplan, 1952,
Çukurhüseyin/Balıkesir doğumlu.